

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับความสุข ซึ่งผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความหมายของความสุข
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - (1) แนวคิดความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
 - (2) แนวคิดความสุขตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ
 - (3) แนวคิดความสุขตามหลักประเทศภูฏาน
 - (4) แนวคิดความสุขตามหลักพุทธศาสนา
 - (5) แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
3. ความพึงพอใจ
 - (1) แนวคิดความพึงพอใจในชีวิต
 - (2) องค์ประกอบของความพึงพอใจ
 - (3) ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจ
 - (4) การประเมินความพึงพอใจ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. สรุป

1. ความหมายของความสุข

ความสุข ตามทฤษฎีของ Veenhoven นั้น หมายถึง สิ่งที่คุณคนหนึ่งๆ ตัดสินว่าตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดีมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจากภาพรวมของชีวิต (Ruut Veenhoven, 1989) นอกจากนี้ เขาได้ให้นิยามของความสุขไว้ 3 ลักษณะ คือ

○ ระดับความสุขเป็นอัตวิสัย (Subjective) กล่าวคือ ความสุขขึ้นอยู่กับการตัดสินส่วนตัวของคุณคน หากบุคคลตัดสินว่าตัวเขามีความสุขมากน้อยเพียงไร ย่อมถูกต้องเสมอ นอกจากนี้ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสุข ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันระหว่างแต่ละบุคคล หรือแต่ละพื้นที่ และไม่จำเป็นต้องเหมือนเดิมในบุคคลคนเดียวกันในช่วงเวลาต่างๆ ความสุขจึงเป็นคุณลักษณะที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) หรือความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย (Objective) มากกว่า หรือไม่ขึ้นกับความรู้สึกหรืออคติส่วนบุคคล

○ ความสุขวัดจากภาพรวมของชีวิต ไม่ใช่การวัด ณ ขณะใดขณะหนึ่งของชีวิต การวัดความสุขจึงเป็นการรวมประสบการณ์ในอดีต ปัจจุบัน และสิ่งที่คาดหวังในอนาคต และไม่แยกพิจารณาออกเป็นแง่มุมต่างๆ ของชีวิตที่ละแง่มุม แต่เป็นผลสรุปโดยรวม

○ ความสุขเป็นเรื่องของปัจเจกชน ไม่ใช่เรื่องของสังคมโดยรวม เป็นสภาพความสุขของแต่ละบุคคล ไม่ใช่การมองชีวิตของบุคคลอื่นๆ ในสังคม หรือโดยทั่วไป แม้จะสามารถรวมเป็นระดับความสุขของสังคมได้ก็ตาม

ในประเทศไทยเอง ก็ได้มีการศึกษาทางด้านความสุขเช่นกัน เช่น งานศึกษาของนักคิด ที่ได้กล่าวถึงความสุขไว้ว่า ความสุข คือ ภาพรวมของชีวิตที่ประกอบไปด้วย การอยู่เย็นเป็นสุข มีความพึงพอใจในชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี และการพบกันระหว่างความคาดหวัง ความต้องการกับความเป็นจริงในชีวิต(นภดล กรรณิกาและคณะ, 2550) ที่คล้ายกับงานศึกษาของยงยุทธว่า เป็นการที่เราได้รับความพึงพอใจ ความสมหวังจากสิ่งต่างๆ รอบตัว (ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์, 2550) หรือความคิดเห็นหรือความรู้สึกของบุคคลที่อยู่ในภาวะของความพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองได้รับหรือมีอยู่ การมีร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคร้ายเบียดเบียน และมีสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่สนับสนุนความสุข (สุภาณี สุขะนาคินทร์, 2549)

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

(1) แนวคิดความสุขตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ ต่อมาภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2542) ดังพระราชดำรัสบางตอนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรอรับบ้านเรือน ตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542) ในขณะที่เดียวกันนายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเชื่อมโยงทุกอย่างเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องจัดการให้เกิดความพอเพียง (Subsistence) ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับประเทศ และมีความหมายรวมถึงวัฒนธรรมซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเงื่อนไขและสถานการณ์(ประเวศ วะสี, 2542) ต่อมานิติ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน ในฐานะที่เท่าเทียมกัน จึงเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความร่วมมือกันของชาวบ้าน มีโลกทัศน์ของความมั่นคงในชีวิต อันเกิดจากการเกื้อกูลกันและกัน มีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ทำให้รู้สึกว่ามีคนคอยปกป้อง ทำให้สามารถใช้ประโยชน์หรือจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ในแง่ของการดำรงชีพมิใช่มุ่งแสวงหาผลกำไร นอกจากนี้ยังเน้นความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน ทั้งต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เน้นความสัมพันธ์ทางด้านสังคม คือความสัมพันธ์ของชุมชน

ดั้งเดิมมีกิจกรรมพิธีที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าหากันไว้ได้อย่างมีพลัง สร้างค่านิยมของสังคม เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความไว้เนื้อเชื่อใจของคนในชุมชน(นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543) สำหรับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงเศรษฐศาสตร์นั้น มีผู้ให้คำนิยามไว้ว่า เป็นความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาทตน ตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด (พุทธชาติ แซ่เฮ้ง, 2549)

สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของการจัดการให้เกิดความพอเพียงตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับประเทศ มีการใช้ประโยชน์ มีการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ในการดำรงชีวิต ไม่ใช่การแสวงหาแต่กำไร นอกจากนี้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลพร้อมรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอก

จากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้มีความสัมพันธ์กับความสุขของสังคมไทยเนื่องจากเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือความพอเพียง ซึ่งก็คือความพอเหมาะพอควรในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่มีอยู่ในการดำรงชีวิต ความมีเหตุผลเป็นแนวทางในการจัดการชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคมอย่างเป็นขั้นตอนโดยการใช้ความรู้ ปัญญา ความเข้าใจปัญหาที่แท้จริง และความมีภูมิคุ้มกันเข้าช่วย ซึ่งหมายถึงการมีหลักประกันว่าสิ่งที่ทำจะมั่นคงยั่งยืนควบคู่ไปกับการมีความรู้คุณธรรม ถ้าสามารถปฏิบัติได้ก็จะทำให้ชีวิตมีความสุข มีความพอใจในชีวิต มีอายุยืนยาว รวมทั้งมีรายได้เพียงพอ และมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคง ซึ่งเสรี พงศ์พิศกล่าวไว้ว่าคนเราจะมีความสุขได้ควรมี 3 อย่างที่ประสานกันไป คือ ความพอใจในชีวิต ความมีอายุยืนบ่งบอกถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมทางสังคมเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวย และการใช้ทรัพยากรหรือผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม(เสรี พงศ์พิศ, 2549)

จากนั้นได้เสนอว่าความสุขมวลรวมภายในประเทศ(สมร. หรือ GDH) ประกอบด้วยความผาสุก (well-being) 4 ประการ คือ

- ความผาสุกทางกาย(physical well – being) ใช้ตัวชี้วัดคือ ความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.) ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย สุขอนามัย อากาศ และความจำเป็นอื่น ๆ ได้แก่ การขนส่ง การคมนาคมต่างๆ การท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และสาธารณสุขโรค
- ความผาสุกทางใจ(mental well – being) ใช้ตัวชี้วัด คือ ความอิสระเสรี ความสันโดษ ความพอดี
- ความผาสุกทางสังคม(social well – being) ใช้ตัวชี้วัด คือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น มีเงินออม มีรัฐสวัสดิการมีชีวิตที่ดียามแก่เฒ่า
- ความผาสุกทางจิตวิญญาณ(spiritual well – being) ใช้ตัวชี้วัดคือ การปฏิบัติตามระบบมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง หรือมรรค) เพื่อการพ้นทุกข์ การพัฒนา

คุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิตให้มีคุณธรรม จริยธรรม การพัฒนาทางปัญญาจนรู้จริงแก้ไขปัญหาได้ และการลดความโลภ ความเห็นแก่ตัว

(2) แนวคิดความสุขตามหลักแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตามแนวคิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 นั้น ได้เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้ใช้แนวคิดด้านความอยู่ดีมีสุข(Well-Being) เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาตัวชี้วัดการติดตามประเมินผลแผนพัฒนาฯ 8 และ 9 โดยให้ความสำคัญกับความสามารถในการใช้ศักยภาพของมนุษย์ร่วมกับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งได้รับการจำกัดความในรูปของภารกิจ(Functioning) ที่หมายถึงความสำเร็จ และสมรรถภาพ(Capabilities) หมายถึงความสามารถที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ โดยภารกิจเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงโดยตรงกับการเลือกดำเนินชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคล ในขณะที่สมรรถภาพเกี่ยวข้องกับทางเลือกและความมีอิสระที่บุคคลสามารถเลือกหาในการดำรงชีวิตหรือแสวงหาความสำเร็จในชีวิต โดยนัยนี้ ความอยู่ดีมีสุขจึงมีลักษณะเป็นองค์รวมซึ่งมีหลายมิติและหลายองค์ประกอบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งมีความหมายที่กว้างกว่าการพิจารณาด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้ชื่อว่าเป็นแผนแห่งความสุขเช่นกัน เพราะเน้นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ โดยการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นำเอาความรู้และการเรียนรู้มาเป็นตัวหลัก การนำเอาจริยธรรม คุณธรรม ความเมตตากรุณา และความซื่อสัตย์สุจริตควบคู่ไปกับความสามัคคีและความขยันหมั่นเพียรมาใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่วางเป้าหมายไว้ คือ ทำให้คนในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีโอกาสในการที่จะพัฒนาตัวเองโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ ให้โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจของประเทศมีการปรับสู่ความสมดุลที่สามารถรองรับหรือมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสของโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ใช้ตัวชี้วัดใน 3 ด้าน คือ ตัวชี้วัดของความสุข, ตัวชี้วัดของสุขภาพ และตัวชี้วัดของความยากจน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

โดยทั่วไป ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ความอยู่ดีมีสุข ได้ครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น 7 ด้าน คือ

○ สุขภาพอนามัย หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ อันเกิดจากการสร้างสุขภาพ ซึ่งจะ使人มีอายุยืนยาวสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

- - การมีชีวิตยืนยาว
 - การมีสุขอนามัยที่ดี
 - การสร้างความเป็นธรรมในระบบสาธารณสุข
- ความรู้ ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของคนให้มีทักษะความสามารถ ในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การที่คนเราจะมีความรู้ได้นั้น จะต้องได้รับการศึกษา โดยมีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ
- การได้รับการศึกษาของคนไทยอย่างทั่วถึงเท่าเทียม
 - คุณภาพการศึกษา
- ชีวิตการทำงาน การทำงานจะเป็นที่มาของรายได้และอำนาจซื้อ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสำเร็จและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยมีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ
- การมีงานทำอย่างทั่วถึง
 - ความมั่นคงในการทำงาน
- รายได้และการกระจายรายได้ การเสริมสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีการกระจายรายได้ในกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยมีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ
- รายได้
 - การกระจายรายได้
- ชีวิตครอบครัว ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น อบอุ่นทบทวนหน้าที่ของครอบครัว ความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ
- สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัว
 - การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ
- สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การมีสภาพแวดล้อมที่ดี หมายความว่ารวมถึงการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การได้รับบริการสาธารณสุขที่พอเพียง และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อ คุณภาพการดำรงชีวิตโดยมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ
- ด้านที่อยู่อาศัยและการได้รับบริการสาธารณสุขที่พอเพียง
 - ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
 - สิ่งแวดล้อม
- การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ ความอยู่ดีมีสุข ของประชาชนส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐมีการดูแลคนในสังคมให้มีสิทธิและเสรีภาพในการ

ดำรง ชีวิต มีส่วนร่วมในการพัฒนา และตรวจสอบภาครัฐ ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย และรัฐกับประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยมีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

- หลักคุณธรรม
- การมีส่วนร่วม
- ความคุ้มค่า
- ความโปร่งใส

ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ตามองค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน ประกอบด้วย 25 ข้อ ดังนี้

- อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด
- สัดส่วนประชากรที่ไม่เจ็บป่วยในแต่ละปี
- สัดส่วนประชากรที่มีหลักประกันสุขภาพ
- จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาของประชาชน
- อัตราการเข้าเรียนหนังสือของ เด็กชั้น ม.ต้น และ ม.ปลาย
- ผลคะแนนการทดสอบวิชาภาษาไทย อังกฤษ คณิตศาสตร์ (และวิทยาศาสตร์)
- สัดส่วนผู้ว่างงาน
- สัดส่วนแรงงานที่มีบริการสวัสดิการและอยู่ในเครือข่ายครอบคลุมของกองทุนประกันสังคม
- สัดส่วนคนยากจนด้านรายได้
- สัมประสิทธิ์การกระจายรายได้
- อัตราการหย่าร้าง
- อัตราการจดทะเบียนสมรส
- ความอบอุ่นของครอบครัว
- ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่ารายจ่ายร้อยละ 10
- สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านและที่อยู่เป็นของตนเอง
- สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้
- สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากร
- สัดส่วนคดียาเสพติดต่อประชากร
- ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำ
- สัดส่วนขยะต่อประชากรแต่ละปี
- สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ทั้งหมด
- สัดส่วนจำนวนข้าราชการที่ถูกลงโทษทางวินัย
- สัดส่วนของผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง
- สัดส่วนค่าใช้จ่ายภาครัฐต่อ GDP

○ ดัชนีชี้วัดคอร์รัปชันขององค์กร

(3) แนวคิดความสุขตามหลักของประเทศภูฏาน

พระราชชาติบัตจีมี ซิงเก วังชุก (Jigme Singye Wangchuk) หรือพระราชบิดาของ กษัตริย์จีมี เคซาร์ นัมเกล วังชุก (Jigme Khesar Namgyal Wangchuk) กษัตริย์องค์ปัจจุบัน ของภูฏานได้ทรงวางหลักการเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศในปฐมบรมราชโองการเมื่อปี พ.ศ. 2515 ให้ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) มีความสำคัญกว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) โดยความคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนมีความสุขและความพึงพอใจมากกว่าวัดการพัฒนาด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

แต่เดิม ความสุขมวลรวมประชาชาติเป็นเพียงพระราโชบายของพระราชชาติบัตจีมี ซิงเก วังชุก ซึ่งต่อมาได้ปรับมาเป็นนโยบายรัฐบาล โดยมุ่งการบริหารประเทศบนพื้นฐานและทิศทางของการสร้างความสุขโดยรวมของประชาชนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความสุขมวลรวมประชาชาติก็ได้ปฏิบัติและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาในด้านต่างๆ จะต้องสมดุลกัน โดยรัฐบาลได้พยายามสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้ประชาชนสามารถแสวงหาและได้รับความสุขโดยยึดหลักแนวคิดดังกล่าวเป็นพื้นฐาน ซึ่งแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชาติประกอบด้วย 4 ด้านได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม และการมีธรรมาภิบาล ซึ่ง ดร.ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์ ได้ขยายความไว้ดังนี้

○ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน ภูฏานมิได้ปฏิเสธตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจแบบตะวันตก เพียงแต่ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องกระทำไปตามแนวทางสายกลาง โดยนำเอาปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและปัจจัยทางด้านจิตใจของประชาชนเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปอย่างยั่งยืนและเสมอภาคบนพื้นฐานของสังคมที่เคารพประชาชนและวัฒนธรรมของตนเอง

○ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้หลักประกันว่า การพัฒนาใดๆ ไม่ว่าจะมาจากรัฐบาล หรือภาคเอกชน หรือประเพณีท้องถิ่น หรือจากปัจเจกบุคคล จะต้องไม่ทำลายความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ประเทศภูฏานได้รับการยกย่องจากสหประชาชาติว่า เป็นประเทศแนวหน้าในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นที่ป่ามากกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่ประเทศ และมีความหลากหลายทางชีวภาพในระดับสูง

○ การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน เพราะคุณค่าของมนุษย์ เช่น ความเมตตากรุณา ความมีน้ำใจ ความอ่อนโยน ความเสียสละ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การรู้จักให้อภัย การรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเอง เป็นต้น กำลังถูกกัดกร่อนจากความโลภ อันเนื่องมาจากลัทธิบริโภคนิยม ดังนั้นคุณค่ามนุษย์จึงเป็น

องค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้สังคมมีความหมาย มีความเอื้ออาทรต่อกัน และทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

○ การมีธรรมาภิบาล(Good Governance) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการนำพาประชาชนไปสู่ความสุขมวลรวมประชาชาติ

ทั้งหมดนี้ มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน เน้นการบริหารจัดการอย่างโปร่งใสมีคุณธรรม เคียงคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตที่สอดคล้องไปกับคุณธรรมและสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวภูฏาน ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาที่มุ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติให้ได้มากที่สุด

การดำเนินการตามนโยบายข้างต้นนายกรัฐมนตรีจิกมี เทียนโป ทินเลย์ ได้มีคำอธิบายไว้ว่า ระบบเศรษฐกิจที่มีความสุขมวลรวมเป็นกลไกขับเคลื่อนของภูฏาน มีจุดต่างกับเศรษฐกิจตลาดเสรีของประเทศอื่นๆ อยู่ 3 ประการ คือ

ประการแรก ในเศรษฐกิจความสุขมวลรวมนั้น วิธีการและลักษณะสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังคงต้องมีอยู่ เพราะองค์ประกอบด้านนี้ยังมีความสำคัญ ภูฏานยังต้องการให้เศรษฐกิจโตและมีขนาดที่เหมาะสม เพื่อประโยชน์ในแง่ของการหล่อเลี้ยงสังคมภายในและลดความยากจน เพียงแต่จุดที่ยากที่สุดอยู่ที่ ทำอย่างไรจึงจะทำให้เศรษฐกิจแบบความสุขมวลรวมแตกต่างจากเศรษฐกิจเสรีทั่วๆ ไปโดยเฉพาะในด้านของคุณภาพ มิใช่ปริมาณ

ประการที่สอง ภูฏานต้องการมาตรฐานวัดความก้าวหน้าของเศรษฐกิจความสุขมวลรวม แต่ตัวชี้วัดที่ต้องการจะต้องแตกต่างไปจากตัวชี้วัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ เพราะตัวชี้วัดที่ภูฏานต้องการต้องสามารถสะท้อนคุณค่าของการบริการทางเศรษฐกิจและสังคมต่อครัวเรือนและครอบครัวของคนในประเทศตลอดจนสะท้อนถึงเวลาว่างและการพักผ่อนที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสุขให้เกิดขึ้น แต่เงื่อนไขสำคัญของตัวชี้วัดนี้คือ ต้องเป็นตัวชี้วัดที่สามารถรวมเอาต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและต้นทุนมนุษย์เข้ามาด้วย

ประการที่สาม เศรษฐกิจความสุขมวลรวมจะต้องเน้นไปที่การกระจายความสุขผ่านการกระจายรายได้ที่เป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่

ดาโช กามาร์ อูระ ผู้อำนวยการศูนย์ภูฏานศึกษา กล่าวว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติคือ สมบัติรวมของประชาชาติ ที่ผ่านมามันคิดว่าความอยู่ดีกินดีขึ้นอยู่กับการครอบครองสินค้า แต่การวิจัยเรื่องความสุขพบว่าการบริโภคไม่นำไปสู่ความสุข เพราะการบริโภคนั้นถูกนำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับบรรทัดฐาน ความสุขของเราขึ้นอยู่กับการได้บันได ความเท่าเทียมสำคัญมากในการบรรลุความสุขแบบรวมหมู่”

อย่างไรก็ตาม กามาร์ อูระ ยอมรับว่าความสุขมวลรวมประชาชาติของภูฏานยังมีปัญหาอยู่มาก เพราะรัฐบาลยังไม่ได้พัฒนาตัวชี้วัดความสุขออกมาเป็นมาตรฐานอ้างอิง หรือกำหนดองค์ประกอบของความสุขมวลรวมประชาชาติ หรือความสุขในระดับปัจเจกบุคคล และ

ไม่มีการพัฒนาตัวชี้วัดทั้งทางคุณภาพและเชิงปริมาณ ตลอดจนวิธีการคำนวณวัดออกมาอย่าง
ลงตัว การดำเนินนโยบายตามแนวทางความสุขมวลรวมประชาชาติของรัฐบาล ยังเป็นไปใน
รูปของการพัฒนาประเทศโดยยึดหลักกรอบ 4 ด้าน เน้นการไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ วิถี
ชีวิต และวัฒนธรรมประเพณีของคนในท้องถิ่น รวมทั้งพยายามปลูกฝังคุณค่าของแนวคิดเรื่อง
ความสุขมวลรวมให้แก่ประชาชนรุ่นใหม่ โดยผ่านระบบการศึกษาและสื่อแห่งชาติ และให้
สอดคล้องกับหลักคำสอนของพุทธศาสนาที่ว่า “ความสุขที่แท้จริงไม่ได้เกิดจากการบริโภควัตถุ
แต่เกิดจากสภาวะจิตใจ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเพียงปัจจัยสนับสนุนให้มนุษย์มีชีวิตที่ดี
งาม”

นอกจากนี้ รัฐมนตรีสาธารณสุขของประเทศภูฏาน จิกมี ชิงเก ได้อธิบายว่า รัฐบาล
ภูฏานได้พยายามทำให้ความสุขของผู้คนชาวภูฏานเป็นเป้าประสงค์สูงสุดของการพัฒนา
แทนที่จะมองว่าความสุขเป็นเพียงผลพลอยได้จากการพัฒนา และยังได้อธิบายอีกว่า ภูฏาน
ประสบความสำเร็จในการพัฒนาโดยใช้ GNH เพราะมีผู้นำที่เข้มแข็ง คือพระราชาริบดี ซึ่ง
ทรงปกครองด้วยธรรม และด้วยสิ่งที่เรียกกันวันนี้ว่า ธรรมาภิบาล คือโปร่งใส ไม่โกงกิน มีการ
กระจายอำนาจ กระจายสินค้าและการบริการ มีการประยุกต์ใช้คุณค่าดั้งเดิมของประเพณี
วัฒนธรรมและป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อม เหล่านี้เป็นกรอบคิดของ GNH ประกอบกับ
ความพยายามของรัฐบาลที่จะทำให้ความสุขวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม รัฐได้ทำแบบสำรวจ
ความสุขมวลรวมประชาชาติครั้งแรกพร้อมกับการทำสำมะโนประชากรเมื่อปี 2548 และถาม
ประชากรด้วยคำถามง่ายๆ ว่า มีความสุขหรือไม่ โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีคำตอบให้เลือก
เพียง 3 คำตอบ คือ มีความสุขมาก มีความสุข และ ไม่ค่อยมีความสุข ปรากฏว่าผลสำรวจที่ได้
พบว่าชาวภูฏาน มีความสุขมากร้อยละ 45.2 มีความสุขร้อยละ 51.6 และไม่ค่อยมีความสุขร้อย
ละ 3.3 ซึ่งผลการสำรวจไม่มีความแตกต่างกันมากระหว่างเขตเมืองและชนบท (พวงแก้ว พร
พิพัฒน์, 2550)

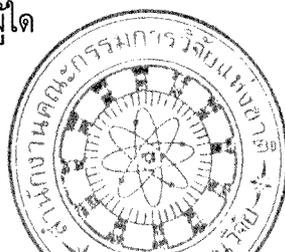
(4) แนวคิดความสุขตามหลักพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความสุข มีพุทธพจน์มากมายที่ยืนยันความจริงข้อนี้
เช่น “จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำสุขมาให้” เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายการปฏิบัติตามคำสอน
พระพุทธศาสนา และวิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุข ล้วนมีลักษณะที่เป็นสุขทั้งสิ้น

พระไพศาล วิสาโล ให้แนวคิดไว้ว่าสังคมที่เป็นสุขนั้นต้องพัฒนาตามแนวทาง 3
ประการ คือ

การพัฒนาสภาพทางกายภาพ คือ การมีปัจจัยยังชีพพอเพียง ไม่เป็นหนี้สิน
สามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง

การพัฒนาสภาพทางสังคม คือ การปกครองตัวเองได้ เป็นไทแก่ตัวเอง ไม่ถูกบีบบังคับ
หรือครอบงำให้อยู่ในอาณัติของผู้ใด

สำนักงานคณะกรรมการวิจักษณ์แห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่..... 7.5.55
เลขที่..... 244831

การพัฒนาการศึกษาเพื่อชีวิตด้านใน คือ การเป็นอยู่ด้วยปัญญา มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ความร่ำร้อนทหะยานอยาก มีความสุขจากสภาวะภายใน โดยไม่เป็นทาสของความทุกข์ทางวัตถุหรือปัจจัยภายนอก (ไพศาล วิสาโล, 2533)

พระมหาเจิม สุวโจ ได้ระบุถึงคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุข แบ่งเป็น 4 ระดับคือ ระดับกายภาพ ได้แก่การมีปัจจัยสี่

ระดับสังคม ได้แก่การมีปฏิสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างบุคคลในสังคม ในทางศาสนา ถือว่ามีศีลสมบูรณ์

ระดับจิตใจ ได้แก่ การมีความสุขทางจิต และมีระดับความคิดด้านจิตวิญญาณที่มั่นคงหนักแน่น ไม่ตกอยู่ในความว้าวุ่น หวาดกลัวทางจิตใจ

ระดับสติปัญญา ได้แก่ การสามารถใช้ปัญญาของตนเอง และของชุมชนเพื่อช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้มนุษย์เป็นที่พึ่งของตนเอง มีความเข้าใจสัจจะ ที่สามารถนำไปแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ (อังก์ในอนุชาติและอรทัย, 2541: 174-175)

พระธรรมปิฎก ได้แสดงถึงความสำคัญของความสุขตามหลักของพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนายอมรับความสุขตามที่เป็นจริง สอนให้ปฏิบัติเพื่อบรรลุความสุข และยอมรับว่าการมีความสุขแต่อริยสาวกละกาม เพราะเห็นว่ากามมีความสุขก็จริง แต่ปะปนด้วยทุกข์มากและข้อที่สำคัญคือ ยังมีความสุขอื่นที่ลึกซึ้ง ประณีตกว่าสุขที่เกิดจากกาม หรือจากการเสพเสวยรสอร่อยของโลกอย่างสามัญชน อีกทั้งได้แบ่งความสุขออกทั้งอย่างกว้างได้ 3 ระดับ คือ 1. กามสุข 2. ฌานสุข และ 3. นิโรธสมาบัติตีสสุข (พระธรรมปิฎก, 2543)

ในด้านกระบวนการทำให้เกิดความสุข พระพุทธศาสนามุ่งให้มนุษย์กลับมาพิจารณาดันเหตุของความทุกข์และความสุขที่อยู่ในตัวเอง ด้วยกระบวนการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา โดยตระหนักรู้ความเป็นจริงของชีวิตตามหลักไตรลักษณ์ ซึ่งสามารถจัดการกับต้นตอของปัญหาได้ ต่างจากสุขนิยมที่มุ่งจัดการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมรอบตัว เพื่อให้ได้ตามความต้องการของตน อันเป็นลักษณะของการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก จึงไม่อาจพบความสุขที่แท้จริงได้

พระพุทธศาสนาได้แสดงเป้าหมาย ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสุขนั้น อาจแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

เป้าหมายในระดับแรก มนุษย์สามารถแสวงหาวิธีเพื่อจะสนองเป้าหมายของตนเองได้ เช่น การศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดความสามารถในการประกอบอาชีพ การมีที่อยู่อาศัย สะดวกสบาย การแสวงหาปัจจัยต่างๆมาบำรุงชีวิตของตน การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในสังคม จนถึงการใช้ชีวิตครองเรือนที่มีความสุข

เป้าหมายระดับที่สอง คือเป้าหมายที่นอกเหนือจากเรื่องดังกล่าวข้างต้น แต่เป็นการให้คำตอบสำหรับการเข้าถึงเป้าหมายขั้นสุดท้ายของชีวิต หรือระดับโลกุตตระ ผู้ที่สามารถปฏิบัติให้เข้าถึงเป้าหมายดังกล่าวได้ เรียกว่าอริยบุคคล ซึ่งหมายถึงบุคคลที่สามารถละกิเลสได้

อย่างหมดสิ้น ไม่ติดใจหรือปรารถนาในความสุขที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร ซึ่งเป็นความสุขในแบบของบุคคลสามัญ หรือปุถุชน เช่น ความร่ำรวย ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง เป็นต้น

ความสุขที่เกิดจากปัจจัยทั้ง 7 ด้าน ตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งได้แก่ ครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม สุขอนามัย การศึกษา ทรัพยากร และวัฒนธรรม สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหัวข้อดังต่อไปนี้

○ ทิฐิฆัมมิกัตถะ คือความสุขที่ตามองเห็น เป็นเรื่องทางวัตถุ หรือด้านรูปธรรม ประกอบด้วย

- มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย สอดคล้องด้านสุขอนามัย
- มีทรัพย์สินเงินทอง มีหน้าที่การงานเป็นหลักเป็นฐาน สอดคล้องด้านเศรษฐกิจ
- มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ หรือมีสถานะในสังคม เช่น ยศศักดิ์ สอดคล้องด้านสังคม
- ตำแหน่ง เกียรติ ชื่อเสียง ซึ่งเป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งเกิดจากการได้รับการศึกษาที่ดี สอดคล้องด้านการศึกษา
- การมีครอบครัวที่ดี มีความสุขภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดีหรือที่เรียกว่าปฏิรูปเทสวาสะ หมายถึงอยู่ในที่ที่เหมาะสม สอดคล้องด้านครอบครัวและทรัพยากรธรรมชาติ

○ สัมปรายิกัตถะ คือความสุขที่เป็นด้านนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจ ลึกซึ้งลงไปอีก เป็นความสุขที่มองไม่เห็น เช่น ความมีชีวิตที่มีคุณค่า การได้ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ด้านคุณธรรม ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ได้ทำชีวิตให้มีคุณค่า ได้เกื้อกูลสังคม สอดคล้องด้าน วัฒนธรรม

(5) แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

บาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ได้ให้ความหมายของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนไว้ว่า วัฒนธรรมชุมชน คือ สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาทางประวัติศาสตร์ ถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานจากข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ในท้องถิ่น หลักวิถีคิด รวมตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนที่ดำรงอยู่ในประวัติศาสตร์ของชุมชน เหล่านี้มีอิทธิพลต่อประชาชนในระดับล่างของสังคมไทยทุกส่วน วัฒนธรรมของชาวบ้านสัมพันธ์กับวิถีการผลิตของชุมชนและมีวิวัฒนาการของตนเอง เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยนไปหรือพัฒนาไป วัฒนธรรมของชาวบ้านก็มีการเปลี่ยนหรือพัฒนาไปด้วย ซึ่งแต่ละชุมชนแต่ละหมู่บ้านมีจิตสำนึกและอุดมการณ์ต่างกันออกไป

นอกจากนั้นในทัศนะของนักพัฒนาอาวุโส บำรุง บุญปัญญาได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมชุมชนคือ วัฒนธรรมสามัญสำนึก หรือ วัฒนธรรมแนวราบ วัฒนธรรมประชาชน คนปกครองกันเองได้ อยู่ด้วยกันได้ แก้ไขปัญหาตนเองได้

จากการสรุปรวมจากนักคิดหลายๆ ท่านในสำนักวัฒนธรรมชุมชน ได้สาระสำคัญทางแนวคิดที่ว่า ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว มีระบบคุณค่าที่รวบรวมได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปของความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้นๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือ การให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และแก่ความกลมกลืนกันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลายาวนานเพราะมีความผสมกลมกลืนกันในชุมชน ทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากนับย้อนขึ้นไปสมาชิกก็มีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน (จักรทิพย์ นาดสุภา, 2541) ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอาเปรียบจากภายนอกสามารถเกิดขึ้นได้ นอกจากนั้นแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนยังมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางและคนชั้นสูง สัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้าน เป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนาน ไม่ว่าธรรมชาติข้างนอกจะเปลี่ยนไปอย่างไร ชุมชนมีศักยภาพที่จะค้นหาทางออกได้ด้วยตนเอง แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนนี้มีวิธีคิดภายใต้หลัก 4 ประการ คือ

- ชุมชนมีประวัติศาสตร์ของตัวเอง ชุมชนไม่ว่างเปล่า
- ชุมชนมีภูมิปัญญา ต้องเคารพในภูมิปัญญาของชุมชน
- ชุมชนมีการแก้ปัญหา ต่อสู้ สืบทอด ปรับตัวอยู่ตลอดเวลา
- การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอยู่บนฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน

โดยในการพิจารณาชุมชนนั้นควรมองแบบองค์รวม เพราะชุมชนมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับบริบท ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง องค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่เรียนรู้ สังคม สืบทอดปรับตัวมายาวนาน โดยแต่ละชุมชนจะมีอัตลักษณ์ของตนเองต่างกันไป

จากรากฐานแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชนที่ได้กล่าวมาข้างต้น นักพัฒนาสังคมในยุคต่อมาได้หันมาสนใจและสร้างแนวคิดการพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านขึ้นมา นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทยการพัฒนาสังคมควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานดังกล่าวเพื่อจะทำให้เกิดความมั่นคง ไม่โยกคลอนง่าย เป้าประสงค์ของการพัฒนาสังคมที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การทำให้สังคมไทยพึ่งตนเองได้ โดยมีรากฐานที่แน่นอน และสร้างพลังให้กับชาติ สำหรับลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่สำคัญ 3 ประการคือ

มีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น เพราะเกิดมาจากประสบการณ์และบทเรียนของผู้คนในท้องถิ่นหนึ่งๆ

มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ทั้งทางกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อาทิ ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี รุกขเทวดา ซึ่งเป็นตัวอย่างการนำเอาธรรมชาติเชื่อมโยงกับจิตใจของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เคารพธรรมชาติ และไม่ทำลายธรรมชาติ

มีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสเป็นผู้รู้มีประสบการณ์ และผ่านชีวิตมากกว่า (ประเวศ วะสี, 2535)

3. ความพึงพอใจ

(1) แนวคิดความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction)

เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถสร้างอาหารเองได้ และไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากปัจจัยภายนอกอื่นๆ ดังนั้นมนุษย์จึงมีความจำเป็นและต้องการที่จะได้มาซึ่งสิ่งต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญและปัจจัยเสริมอื่นๆ ดังที่ Maslow นักจิตวิทยาชาวอังกฤษ ผู้สร้างทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่กำเนิด เมื่อได้รับการตอบสนองสิ่งนั้นก็มีความสำคัญกับบุคคล ซึ่งจะมีความสำคัญมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับว่า ความพึงพอใจที่ได้รับสามารถสนองตอบตามความต้องการของบุคคลนั้นๆ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความพึงพอใจของบุคคล มีความสำคัญ และเกี่ยวข้องการแสดงพฤติกรรมใดๆ เพื่อสนองตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของบุคคล

ความพึงพอใจในชีวิต ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า "Life Satisfaction" ซึ่งจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ได้มีผู้ให้ความหมายของ ความพึงพอใจในชีวิตไว้อย่างหลากหลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Morse ได้ให้นิยามไว้ว่า เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เป็นการลดความตึงเครียดทางด้านร่างกายและจิตใจ หรือสภาพความรู้สึกของบุคคลที่มีความสุข ความชื่นใจ ตลอดจนสามารถสร้างทัศนคติในทางบวกต่อบุคคลต่อสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามความพอใจต่อสิ่งนั้น ซึ่งสอดคล้องกับสุนิตรา จตุพรพิพัฒน์ ที่กล่าวว่า หมายถึง ความรู้สึกที่ดี ความรู้สึกชื่นชอบ ความพอใจในการดำเนินชีวิตทั่วไป ซึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้ต่อสภาวการณ์ที่ปรารถนาอยากให้เป็นเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นอยู่ ซึ่งบุคคลประเมินจากการรับรู้ ประสบการณ์ เป้าหมาย และการให้คุณค่าส่วนบุคคล(สุนิตรา จตุพรพิพัฒน์, 2543) และสอดคล้องกับสุกุล ไตรรัตน์ผลาดล ที่กล่าวว่า ความพึงพอใจในชีวิต หมายถึง การประเมินความพอใจต่อสิ่งที่ประสบในชีวิตในภาพรวม โดยเปรียบเทียบสถานการณ์ปัจจุบันกับสถานการณ์ที่บุคคลคาดหวัง และความรู้สึกมีความสุขในการดำเนินชีวิตประจำวัน(สุกุล ไตรรัตน์ผลาดล, 2545) ในขณะที่ Powell (1983) กล่าวว่า ความพึงพอใจในชีวิต คือความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนาน ปราศจากความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ในทุกๆสิ่งที่ต้องการ แต่ความพึงพอใจในชีวิตนั้น หมายถึง ความสุขที่เกิดจากการปรับตัวของตนต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี และเกิดความสมดุลระหว่างความ

ต้องการของบุคคลและการได้รับการตอบสนองในสิ่งต่างๆ เหล่านั้น (สุนิตรา จตุพรพิพัฒน์, 2543)

จากการให้ความหมายที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าเป็นการให้ความหมายที่มีความสอดคล้องและใกล้เคียงกัน หรือสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในชีวิต เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล ต่อสภาพการดำเนินชีวิตตนเป็นอยู่ ซึ่งเกิดจากความสมดุลระหว่างความต้องการกับการได้รับการตอบสนองของบุคคลโดยบุคคลจะประเมินได้เอง จากการรับรู้เปรียบเทียบกับประสบการณ์ ความคาดหวัง หรือเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ได้ตั้งไว้ และมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความสุขของบุคคล กล่าวคือ เมื่อมีความพึงพอใจเกิดขึ้นในความรู้สึก หรือทัศนคติของบุคคล จะมีผลทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกมีความสุข สนุกสนานซึ่งเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะเฉพาะ แม้จะได้รับการตอบสนองในสิ่งเดียวกันก็อาจมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพและลักษณะส่วนบุคคล

(2) องค์ประกอบของความพึงพอใจ

เนื่องจากความพึงพอใจในชีวิตเป็นความรู้สึก หรือทัศนคติของบุคคลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ โดยเป็นผลจากกระบวนการที่บุคคล ได้รับสิ่งเร้าจากภายนอกในการดำเนินชีวิต เข้าสู่กระบวนการใช้เหตุผลต่างๆ และอาศัยจากประสบการณ์เดิมของบุคคล ในการเปรียบเทียบสิ่งที่เคยได้รับ หรือความคาดหวังกับสิ่งที่ตอบสนองจนเกิดเป็นความพึงพอใจของบุคคล ซึ่งในการพิจารณาถึงความพึงพอใจในชีวิตของบุคคลนั้น สามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบต่างๆ ของความพึงพอใจ ดังนี้ (เกศนราภรณ์ สัตยาชัย, 2546)

- องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) เป็นลักษณะด้านความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคล องค์ประกอบทางความรู้สึกนี้มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ความรู้สึกทางบวก ได้แก่ ชอบ พอใจ เห็นใจ และความรู้สึกทางลบ ได้แก่ ไม่ชอบ ไม่พอใจ กลัว รังเกียจ

- องค์ประกอบด้านความคิด (Cognitive Component) เป็นการที่สมองของบุคคลรับรู้และวินิจฉัยข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับเกิดเป็นความรู้ ความคิดเกี่ยวกับวัตถุ บุคคล หรือสภาพการณ์ขึ้น องค์ประกอบทางความคิดเกี่ยวข้องกับการพิจารณาที่มาของทัศนคติว่า ถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี

- องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) เป็นความพร้อมที่จะกระทำหรือพร้อมที่จะตอบสนองต่อที่มาของทัศนคติ ดังนั้น ความพึงพอใจจึงเป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึกของทัศนคติ ซึ่งไม่จำเป็นต้องแสดงหรืออธิบายเชิงเหตุผลเสมอไปได้

เนื่องจากความต้องการในการดำเนินชีวิตทั้งหลาย เป็นแรงจูงใจให้บุคคลแสวงหาเพื่อตอบสนอง เพื่อให้พอใจ ดังนั้นในการประเมินความพึงพอใจของบุคคลจึงสามารถประเมินได้จากสภาวะการณ์ต่างๆ ว่ามีผลตอบสนองต่อความต้องการในระดับต่างๆ อย่างไร ซึ่งหากความต้องการได้รับการตอบสนองมาก บุคคลย่อมมีความรู้สึกพึงพอใจมาก หากความต้องการ

ได้รับการตอบสนองน้อยบุคคลย่อมมีความพึงพอใจน้อย หรือไม่พึงพอใจในชีวิตได้ ซึ่ง Poitrenaud (1979) ให้ทัศนะว่าความพึงพอใจในชีวิตต้องประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังนี้ (สุวกุล ไตรรัตน์ผลาดล, 2545)

- ชีวิตการทำงาน (Professional Life) ต้องพอใจในงาน ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน สิ่งแวดล้อมในการทำงาน
- ความรู้สึกทางอารมณ์ (Sentimental Life) เช่น พื่อใจในแง่ความรัก ความอบอุ่น
- ชีวิตครอบครัว (Family Life) มีพื่อใจในสัมพันธภาพในครอบครัว คู่สมรส ญาติพี่น้อง
- ชีวิตสังคม (Social Life) มีความพื่อใจในกิจกรรมทางสังคม
- การใช้เวลารว่าง (Leisure Activities) มีความพื่อใจกับกิจกรรมต่างๆ ที่สนใจ เช่น งานอดิเรก

(3) ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจ

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของบุคคล Maslow กล่าวถึงความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ไว้ว่า เป็นการยากที่มนุษย์จะมีความพึงพอใจสูงสุด ยกเว้นในช่วงเวลานั้นๆ เพราะเมื่อความต้องการอย่างหนึ่งเป็นที่พึงพอใจแล้ว ความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ และความต้องการนี้จะเริ่มจากระดับต่ำสู่ระดับสูงขึ้นไปตามลำดับ โดย Maslow กำหนดความต้องการพื้นฐานซึ่งเป็นความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลไว้ 5 ชั้น คือ (นภดล ธนธรรมสถิตและเทียมดาว ทองโกฏฐิ, 2547)

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยและการพักผ่อน เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Security or Safety Needs) เป็นความต้องการที่จะป้องกันตนเองให้พ้นจากอันตรายหรือถูกแย่งชิงสิ่งของที่เป็นเจ้าของ

ขั้นที่ 3 ความต้องการทางสังคม (Social or Belongingness Needs) เป็นความต้องการที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นและมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น

ขั้นที่ 4 ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง (Esteem or Status Needs) เป็นความต้องการมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

ขั้นที่ 5 ความต้องการที่จะเข้าใจและรู้จักตนเอง หรือความต้องการประจักษ์ในตนเอง (Self-Realization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ที่อยากจะทำอะไรให้สำเร็จตามความนึกคิดของตนเอง

กล่าวได้ว่า ทฤษฎีของ Maslow ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์มีความต้องการ 5 ชั้น เมื่อความต้องการขั้น พื้นฐานชั้นหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้วขั้นอื่นๆก็จะเกิดตามมา ซึ่งจะมี

ความสำคัญกับบุคคลมากน้อย เพียงใดขึ้นกับว่าความพึงพอใจที่ได้รับนั้นสนองตอบตามความต้องการของบุคคลนั้นๆเพียงใด นอกจากความต้องการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลแล้วความพึงพอใจในชีวิตอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขภายนอก ได้แก่

ภูมิหลังของบุคคล (Personal background) ในที่นี้ หมายถึงปัจจัยทางประชากร ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา

เอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล (Characteristics) โดยทั่วไปบุคคลจะรับรู้และมีความเชื่อ ความรู้สึกที่มีต่อตนเอง เมื่อใดที่มีเหตุการณ์เข้ามากระทบความเป็นบุคคล ทำให้ไม่สามารถแสดงหรือดำเนินสิ่งที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองต่อไปได้ ย่อมส่งผลให้อัตมโนทัศน์ของบุคคลถูกรบกวน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในชีวิตของบุคคลได้

ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม (environment) หมายถึง ทุกสิ่งๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคล ในที่นี้รวมถึงสังคมและเศรษฐกิจ เช่น ครอบครัว อาชีพ ที่อยู่อาศัย รายได้ ประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมนี้ สามารถทำให้บุคคลเกิดความรู้สึก ไม่ว่าจะ เป็น ความอบอุ่น ไม่อ้างว้าง ความภาคภูมิใจ และมีผลต่อความพึงพอใจของบุคคล

ภาวะสุขภาพ (health functioning status) หมายถึงความสามารถทางด้านร่างกาย ความทุกข์ทรมานจากอาการผิดปกติ ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความพึงพอใจในชีวิตของบุคคล

แม้ว่าความพึงพอใจจะเป็นเพียงปฏิกิริยาด้านความรู้สึก (Reactionary Feeling) แต่กล่าวได้ว่าความรู้สึกพึงพอใจนั้น มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งถ้าในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของบุคคลมีความพึงพอใจกับเรื่องต่างๆ บุคคลก็จะเกิดความรู้สึกมีความสุข สนุกสนาน และมีผลต่อเนื่องถึงคุณภาพชีวิตของบุคคล ตรงกันข้ามถ้าบุคคลประสบแต่ความไม่พอใจ หรือไม่มีความสุขกับการดำเนินชีวิต นอกจากจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของบุคคลแล้ว ยังจะส่งต่อทั้งทางร่างกาย และสังคมของบุคคลอีกด้วย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าความพึงพอใจในชีวิตอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะบ่งบอกถึงความสุขของบุคคล

ดังที่มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New Economics Foundation) ที่ได้มีการสำรวจความสุขของแต่ละประเทศ และได้จัดทำดัชนีชี้วัดความสุขทั่วโลก หรือ Happy Planet Index (HPI) โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลัก 3 อย่างตามที่ NEF เชื่อว่าเป็นตัวกำหนดความสุขของคน ได้แก่ (Nic Marks, et al., 2006)

○ ความพึงพอใจในการมีชีวิต (Life satisfaction) หมายถึง การที่ประชาชนมีความพึงพอใจกับเทคโนโลยี การศึกษา การบริหารงานของรัฐบาลที่โปร่งใส รายได้ สังคม วัฒนธรรม ครอบครัวมี หน้าที่การงานที่มั่นคง

○ ความคาดหวังในชีวิต (Life expectancy) เป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบว่าจะใช้ชีวิตให้ยืนนาน และมีความสุขได้โดยปราศจากความหวาดหวั่น ขาดสารอาหาร ภาระหนี้สิน รวมถึงการมีระบบการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพ

○ การรักษาระบบนิเวศตามแบบฉบับเดิม (Ecology Footprint) คือ ดูแลควบคุมอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์และสัตว์ โดยเรียนรู้จากบทเรียนที่ผ่านมาแล้วนำไปปรับปรุงใช้ต่อไป

อย่างไรก็ตามยังได้มีผู้ให้ทัศนะเพิ่มเติม เกี่ยวกับประเด็นของความพึงพอใจกับความ สุข นั่นคือ Zhan (1992) โดยกล่าวว่า แม้ว่าความพึงพอใจ กับความสุข จะมีความหมายใกล้เคียงกัน จนทำให้งานวิจัยบางเรื่องให้ความหมายของความพึงพอใจและความสุข ในความหมายเดียวกันหรือใช้แทนกัน ซึ่ง Zhan เห็นว่าทั้งสองสิ่งไม่สามารถใช้แทนกันได้เพราะจะนำไปสู่ความคลุมเครือของการประเมินการรับรู้ ประสบการณ์ในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Campbell (1976) ที่กล่าวว่า ความสุขเป็นความรู้สึกหรือเป็นผลกระทบของอารมณ์ต่อประสบการณ์ในชีวิต แต่ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกที่ผ่านกระบวนการรับรู้ และได้มีการเปรียบเทียบระหว่างความต้องการกับความสำเร็จที่เป็นจริง (สุนิตรา จตุพรพิพัฒน์, 2543)

(4) การประเมินความพึงพอใจ

เนื่องจากความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกเชิงนามธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งเกิดขึ้นจากหลากหลายองค์ประกอบ ดังนั้นแม้บุคคลจะได้รับการตอบสนองในสิ่งเดียวกันก็อาจจะมึระดับความพึงพอใจที่ไม่เท่ากันหรือมีความแตกต่างกันตามทัศนของแต่ละบุคคล ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำการศึกษาความพึงพอใจโดยอาศัยการเกณฑ์ในการวัดเพื่อสามารถเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อสิ่งต่างๆของแต่ละบุคคล ซึ่งการวัดความพึงพอใจนั้นกระทำได้หลายวิธี เช่น การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต (สาโรช ไสยสมบัติ, 2534)

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับแนวคิดความพึงพอใจในชีวิต สามารถสรุปได้ว่าความพึงพอใจในชีวิต เกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล ต่อสภาพการดำเนินชีวิต ซึ่งความรู้สึกพึงพอใจนั้น บุคคลจะประเมินได้เอง จากการรับรู้ เปรียบเทียบกับประสบการณ์ ความคาดหวัง ความต้องการ หรือเป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ได้ตั้งไว้ และมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความสุขของบุคคล ซึ่งเป็นความรู้สึกที่มีลักษณะเฉพาะ แม้จะได้รับการตอบสนองในสิ่งเดียวกันก็อาจจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพและลักษณะส่วนบุคคล โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลกับความพึงพอใจในชีวิตของบุคคลนั้น จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ประกอบด้วยทั้งปัจจัยภายใน คือ ความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และปัจจัยภายนอก คือ เป็นความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวบุคคลได้แก่ ด้านชีวิตการทำงาน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สุขภาพกาย สุขภาพจิต ชีวิตครอบครัว และชีวิตสังคม

○ การวัดระดับความพึงพอใจแบบ Hedonic scaling

วิธีการที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในการทดสอบการยอมรับก็คือ 9 – Point hedonic scale ซึ่งรู้จักกันในอีกชื่อหนึ่งว่า Degree of liking scale การใช้ Hedonic scale นั้นจะอยู่บนหลักการที่ว่า ความชอบของผู้บริโภคนั้น สามารถถูกจัดจำแนกได้โดยค่าของการตอบสนองด้วยความชอบ (Liking) หรือไม่ชอบ (disliking) ที่เกิดขึ้น หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Affective test สเกลถูกคิดค้นขึ้นมาในปี ค.ศ. 1940 โดย U.S. Army Food and Container Institute วิธีการนี้จะใช้สเกลระดับ 9 โดยแต่ละช่วงจะมีความสมดุลกัน มีจุดศูนย์กลางเป็น 0 วิธีนี้จะใช้คำพูด (adverb) แทนตัวเลข โดยจะนำมาแปลงเป็นคะแนนในภายหลัง

เราสามารถใช้อ้างอิง 9 – Point hedonic scale ได้ง่ายมาก และการแปลผลก็กระทำได้ง่ายหรือการให้คะแนนการยอมรับนั้น อาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะของการทดสอบได้ แต่ลำดับของความชอบในตัวอย่งนั้น ปกติจะไม่ถูกกระทบเท่าไรนัก พูดอีกนัยหนึ่งก็คือ ค่า Magnitude สัมบูรณ์ (Absolute magnitude) ของ Hedonic score อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ แต่ตัวอย่างทุกตัวอย่างจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันหรือเหมือนกัน

นักวิจัยหลาย ๆ ท่านได้ยืนยันว่า (Lawless and Heymann, 1998) สเกลที่ใช้นี้สามารถเชื่อถือได้และมีความเสถียรต่อการตอบสนองสูง นั่นก็คือวิธีนี้มีความเป็นอิสระจากพื้นที่ที่ใช้ในการทดสอบ (Area) และขนาดของผู้ทดสอบ สเกลที่นิยมใช้คือ 9 สเกล (9 – Point hedonic scale) ซึ่งมีลักษณะดังนี้

- ระดับ 9 คะแนน คือ เห็นด้วยมากที่สุด (Like extremely)
- ระดับ 8 คะแนน คือ เห็นด้วยมาก (Like very much)
- ระดับ 7 คะแนน คือ เห็นด้วยปานกลาง (Like moderately)
- ระดับ 6 คะแนน คือ เห็นด้วยเล็กน้อย (Like slightly)
- ระดับ 5 คะแนน คือ เฉย ๆ (Neither like nor dislike)
- ระดับ 4 คะแนน คือ ไม่เห็นด้วยเล็กน้อย (Dislike slightly)
- ระดับ 3 คะแนน คือ ไม่เห็นด้วยปานกลาง (Dislike moderately)
- ระดับ 2 คะแนน คือ ไม่เห็นด้วยมาก (Dislike very much)
- ระดับ 1 คะแนน คือ ไม่เห็นด้วยมากที่สุด (Dislike extremely)

ในการแปรผลนั้นจะนำมาแปลงเป็นคะแนนตั้งแต่ 1 – 9 นำค่าเฉลี่ยที่ได้จากผู้ทดสอบไปทำการวิเคราะห์ ANOVA ต่อไป วิธีการนี้จะใช้ผู้ทดสอบถึง 75 - 150 คน ผู้ทดสอบนี้จะเป็นกลุ่มบุคคลเฉพาะกลุ่มที่ต้องการศึกษาเท่านั้น การใช้ผู้ทดสอบเป็นจำนวนมากก็เนื่องมาจาก ผู้ทดสอบแต่ละคนมีความผันแปรทางด้านความชอบที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก ดังนั้นการใช้ผู้ทดสอบจำนวนมาก ก็เพื่อให้มั่นใจในกำลังทางสถิติ (statistical power) และความไวของการทดสอบมากยิ่งขึ้น

○ การวัดระดับความพึงพอใจแบบ Just-right scale

การวัดโดย Just-right สเกล นั้นใช้วัดระดับความชอบหรือระดับความเห็นด้วยในความหลากหลาย ลักษณะ การใช้ Just-right สเกล นั้นจะประกอบด้วย 5 ตำแหน่ง โดย

เรียงลำดับจากน้อยไปมากของแต่ละลักษณะของคำถาม ตำแหน่งสุดท้ายของปลายด้านหนึ่ง แสดงค่าความชอบที่น้อยที่สุด และที่สุดปลายอีกด้านหนึ่งแสดงค่าความชอบที่มากที่สุด

ในการประเมินค่าของ Just-right สเกล นั้นมีความแน่นอนโดยเปรียบเทียบกับผลตอบรับของผู้ทำแบบสอบถาม ความหมายในการตีค่าของ Just-right สเกล สามารถบอกลักษณะที่เราต้องการทราบได้อย่างชัดเจนว่าอยู่ในระดับใด อาทิเช่น น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด ตัวอย่างเช่น

น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
------------	------	---------	-----	-----------

หลังจากที่เราได้ข้อมูลของแต่ละอันแล้ว สามารถนำไปคำนวณเป็นเปอร์เซ็นต์ (%) ความเห็นด้วยของแต่ละคอลัมน์ (column) ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบเปอร์เซ็นต์เราสามารถทราบได้ว่าผลตอบรับอยู่ในระดับใดจากเปอร์เซ็นต์ที่สูงที่สุด

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้มีงานศึกษามากมายในด้านความทุกข์ทั้งของประเทศไทยเอง และต่างประเทศ เช่นการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความทุกข์ของประชาชน อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่พบว่า การศึกษา เศรษฐกิจ และพื้นที่ที่ประชาชนอยู่อาศัย มีความสัมพันธ์กับความทุกข์โดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส และ เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความทุกข์ด้านกายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับความทุกข์ด้านจิตใจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 พื้นที่ที่ประชากรอยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับความทุกข์ด้านปัญญาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และพบว่า ระดับความทุกข์ของประชาชน มีค่าเฉลี่ยความทุกข์โดยรวมและความทุกข์รายด้านอยู่ในระดับต่ำทุกด้าน (สุภาณี สุขะนาคินทร์, 2549)

สกล พรหมสิน ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง กับคุณภาพชีวิตของประชาชนตำบลหงส์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนจาก 14 หมู่บ้าน จำนวน 195 คน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มประชากรส่วนใหญ่มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ระบบครอบครัวมีความเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้ที่เพียงพอต่อการใช้จ่าย และมีปัจจัยสี่เพียงพอต่อการดำรงชีพอยู่ในชุมชน(สกล พรหมสิน,)

ศศิธร ปาณิกบุตร ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างผู้ดำเนินชีวิตในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่

ดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะทำให้ชีวิตมีคุณภาพที่ดีขึ้น โดยมีความสัมพันธ์กับการศึกษา ครอบครัว การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม รายได้ รายจ่าย การถือครองที่ดิน ยกเว้นภาวะหนี้สินที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกร (ศศิธร ปาณิกบุตร,)

การศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขตามแนวทางพุทธจริยศาสตร์ ศึกษากรณีศึกษาทั้ง 6 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงลักษณะของการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอันว่าด้วยจริยศาสตร์สังคม โดยทำการศึกษาจากเอกสาร(Documentary Research) เช่น พระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัยของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนผลงานของผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ประกอบคำชี้แนะของอาจารย์ที่ปรึกษา ผลการศึกษา พบว่า แต่ละบุคคลย่อมมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ในสังคมอันเปรียบเสมือนทิศทั้ง 6 ที่อยู่รอบตัวเรา โดยหากนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์สังคมมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสมบูรณ์ จะทำให้เกิดผลดีในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม ซึ่งสามารถประมวลผลได้เป็น 3 ประเภท คือ การทำให้เป็นคนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อตนเองและผู้อื่น การดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุขในสังคม และการทำให้สังคมสงบสุขอันเนื่องมาจากคนในสังคมนำหลักพุทธจริยศาสตร์สังคมไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

การศึกษาวิเคราะห์พหุระดับความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดน่าน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวของประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านจาก 8 ตำบล จำนวน 381 คน โดยสำรวจข้อมูลในระดับบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา อาชีพ สถานภาพสมรส และข้อมูลสุขภาพ ระดับครัวเรือน ได้แก่ ขนาดของครอบครัว สภาพที่อยู่อาศัย ปริมาณที่ดินที่ถือครอง การมีเงินออม รายได้ หนี้สิน และระดับชุมชน ได้แก่ เขตชุมชนที่อยู่อาศัย ระดับความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อม งานสุขาภิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อม และความสามัคคีของคนในชุมชน และทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ และวิเคราะห์พหุระดับของตัวแปร ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ปัจจัยระดับบุคคล คือ การศึกษา และสถานภาพสมรส มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของตนเอง ร้อยละ 33.34 และสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของความความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ร้อยละ 11.79 ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งจากการศึกษาพบว่าคนที่มีการศึกษาสูงและแต่งงานแล้วจะมีความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของตนเองมากกว่าคนโสดและคนเป็นหม้ายหรืออยู่ร้าง ต่อมา ปัจจัยระดับครัวเรือน คือ สภาพที่อยู่อาศัย และการมีเงินออมของครอบครัว โดยมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ร้อยละ 25.50 และสามารถร่วมกันอธิบายการเปลี่ยนแปลงของความความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ได้ร้อยละ 6.50 ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในชีวิตในระดับครัวเรือน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติปัจจัยระดับชุมชน

ปัจจัยระดับชุมชน ไม่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติ แต่มีความสัมพันธ์กับสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ ปัจจัยด้านความสามัคคีของคนในชุมชน มีความสัมพันธ์กับสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 86.63 และอธิบายการเปลี่ยนแปลงสัมประสิทธิ์ของตัวแปรสถานภาพสมรส ได้ร้อยละ 75.05 ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (วิธีนี้สำราญวงศ์, 2546)

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสุขเพื่อนำไปสู่การศึกษาความสุขของชาวบ้านจากระดับความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของชุมชนในพื้นที่ตำบลภูฟ้า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน สามารถสรุปความหมายของความสุขที่เหมาะสมกับการศึกษาครั้งนี้ว่า ความสุข หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่ได้รับการตอบสนองตามความคาดหวังและเกิดความพึงพอใจในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยปัจจัย 7 ด้าน คือ ครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุขเหล่านี้ได้มาจากหลายๆ แนวคิดและทฤษฎีประกอบกันดังนี้

ตารางที่ 2.1 ตารางแสดงแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสุข	แนวคิดเกี่ยวกับความสุขที่ใช้ในการศึกษาพื้นที่ ด. ภูฟ้า อ. บ่อเกลือ จ. น่าน					
	เศรษฐกิจพอเพียง	แผนพัฒนาฯ	กฎหมาย	พุทธศาสนา	วัฒนธรรม	ความพึงพอใจ
1. ครอบครัว	/	/	/	/		/
2. เศรษฐกิจ	/	/	/	/	/	/
3. สังคม, ชุมชน	/	/	/	/		/
4. สุขภาพอนามัย	/	/			/	/
5. การศึกษา	/	/		/	/	/
6. ทรัพยากรธรรมชาติ	/	/	/		/	/
7. วัฒนธรรม	/		/	/		/

5. สรุป

การศึกษาครั้งนี้ได้มีการทบทวนเอกสารและงานวิจัยด้านความสุข ที่ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ในประเด็นด้านความหมายของความสุข ความสุขนั้นคือความรู้สึกถึงความพึงพอใจ ความสมหวังต่อตนเอง และสภาพแวดล้อมรอบตัว รวมไปถึงการที่มีปัจจัยเกื้อหนุนที่ก่อให้เกิดความสุขเช่นเดียวกัน โดยที่ความสุขของแต่ละบุคคลนั้น ไม่จำเป็นจะต้องตรงกันก็ได้

ในทรรศนะของนักคิด และนักวิจัยหลายท่าน ได้กล่าวถึงแนวคิดต่างๆ เพื่ออธิบายลักษณะของความสุข และสาเหตุของความสุข ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่อ้างถึงการรู้ประมาณในตน มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสามารถนำไปปรับ

ใช้ได้ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศได้ หรือแนวคิดความสุขตามหลักแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้นำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้เข้ากับแผนพัฒนา โดยเน้นทั้งการใช้และพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีศักยภาพ มีจริยธรรม มีสุขภาพพลานามัยที่ดี อันจะช่วยส่งเสริมให้สังคมเข้มแข็ง มีความยั่งยืน และก่อให้เกิดความสุขของคนในสังคมได้ต่อไป

แนวคิดความสุขตามหลักของประเทศภูฏาน ที่เน้นลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง และเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีการผสมผสานกันระหว่างการใช้ทรัพยากรและการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีความสมดุลกัน อีกทั้งยังเป็นประเทศที่ได้เริ่มมีการวัดความสุขอย่างเป็นรูปธรรม หลักการดังกล่าวยังได้สอดคล้องกับแนวคิดความสุขตามหลักพุทธศาสนา ที่เน้นความสุขในระดับภายนอกตนและระดับภายในตน มีการพิจารณาต้นเหตุแห่งทุกข์และหาความสุขในตนเอง จึงจะทำให้ไม่เป็นทาสของความสุขทางวัตถุหรือปัจจัยภายนอก อันเป็นลักษณะของภูมิคุ้มกันตนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

อย่างไรก็ตาม ในด้านความพึงพอใจต่อตนเองเพื่อให้เกิดความสุขนั้น ล้วนมีองค์ประกอบในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบของความคิด พฤติกรรม ความรู้สึก รวมไปถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจ เช่น ภูมิหลัง เอกลักษณ์หรืออัตตาของคน สิ่งแวดล้อม จึงอาจกล่าวได้ว่า ความพึงพอใจ คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ซึ่งบุคคลนั้นๆ จะประเมินตนเองได้เองตามการรับรู้หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น จึงมีการวัดระดับความพึงพอใจดังกล่าวอยู่หลายรูปแบบ การวัดที่เป็นที่นิยมกันคือแบบ Hedonic scaling และ Just-right scale ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ได้นำ 2 รูปแบบนี้มาใช้ในการศึกษา โดยประกอบด้วยปัจจัย 7 ด้าน คือ ครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพอนามัย การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ที่จะกล่าวโดยละเอียดต่อไปในบทที่ 3